

Gender Politics and Post Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union, Edited by Nanette Funk and Magda Muller, 1993

Această colecție de eseuri realizată cu sprijinul N.E.E.W. (Network of East-West Women) se dorește a fi un dialog între femeile din țările post-comuniste cu feministele din Vest.

Așa cum arată Nanette Funk în introducere, mișcarea feministă din Est are loc într-un context diferit de cel al semenelor lor din Vest, care de multe ori s-au orientat către o teorie socialistă pentru a găsi răspuns la dificultățile femeilor din societățile capitaliste. În fostele țări comuniste egalitatea dintre sexe a fost propovăduită ideologic pentru a legitima sistemul politic ca atare. Din acest motiv există reticență din partea femeilor din Est față de teoriile feministe.

Atribuirea unor înțelesuri diferite acelorași termeni în cele două culturi crează de multe ori neînțelgeri. De exemplu, conceptul de „egalitate” este perceput de către femeile din Est cu o anumită ostilitate, ca un concept androgen care le-a fost impus în perioada comunistă și prin care s-a atentat la demnitatea lor.

Sistemul de reprezentare pe cote al femeilor la diferite niveluri politice și administrative este asociat cu lipsa de putere a femeilor impuse de sistemul existent (Jirina Siklova — Republica Cehă și Slovacă, Larissa Lissyutkina — ex. U.R.S.S.).

Doina Pasca Harsany (România) arată că nu numai conceptele abstracte sunt neînțelese dar și termenii uzuali au o conotație diferită pentru femei (exemple: restaurant, cumpărături, munca casnică). Acest lucru se datorează faptului că în România criza de alimente de pe piață a făcut ca sarcinile din menaj care reveneau femeii (aprovizionare, prepararea hranei) să se transforme într-o stare permanentă de îngrijorare.

Aceste dificultăți de comunicare se datorează și problemelor de traducere a unor termeni străini. Cel mai semnificativ în acest sens este conceptul de „gender” (discutat de Siklova — Republica Cehă și Slovacă și de Maria Todorova — Bulgaria).

Pentru a putea fi înțeleasă realitatea specifică a fiecăreia dintre țările post-comuniste autoarele operează cu distincția dintre tradiția culturală a fiecăreia dintre ele, peste care s-a suprapus sistemul politic și ideologia comunistă.

Subiectele discutate de către autoarele din Est sunt: relația dintre femei și sfera publică, politica de stat în domeniul reproducerii, relația femeii — piața muncii (inclusiv problema șomajului), poziția femeii în interiorul familiei, imaginea femeii în presă, lesbianismul.

Înainte de a analiza implicarea femeii în spațiul politic public în perioada post-comunistă este interesant de remarcat faptul că mișcările dizidente din perioada regimului politic comunist au abordat problema femeii prin prisma remodelării rolurilor ei tradiționale.

Alena Heitlinger arată cum Eva Konturkova (scriitoare dizidentă semnatară a Chartei 77 în Cehoslovacia) a îndemnat femeile să respingă idealul marxist al emancipării și să-și redescopere atributele lor feminine (compasiunea, dragostea, toleranța).

Poziția Solidarității în Polonia față de familie a fost deseori legată de viziunea conservatoare a bisericii catolice și deci a ignorat emanciparea femeii (Stefanie Szlek Miller).

În fosta Uniune Sovietică dizidența feminină s-a exprimat în almanahul neoficial „*Femeia și Rusia*” care a început să circule în Leningrad la sfârșitul anului 1979. Aici s-au confruntat două poziții. Una apropiată de feminismul occidental și cealaltă care afirma aderarea la ortodoxia rusească și importanța centrală a maternității pentru femei (Elizabeth Waters).

Acestei respingeri a ideologiei marxiste a egalității bărbat-femeie de către mișcările dizidente din fostele țări socialiste, i se adaugă existența unui climat anti-feminist atât în rândul femeilor (în Ungaria — Maria Adamik; în Rusia, unde femeile își declară deschis aderența la rolurile tradiționale feminine de la gospodărie la prostituție, acest aspect se manifestă cu și mai multă pregnanță — Larissa Lissyutkina), cât și la nivelul opiniei publice și a promotorilor politicilor sociale (Joana Goven — „*Gender Politics in Hungary. Autonomy and Antifeminism*”).

Hauser (Polonia), Petrova (Bulgaria), Drakulic și Milić (ex-Jugoslavia) și Heitlinger (Republicile Cehă și Slovacă) discută lipsa participării femeilor în alegeri și declinul substanțial în numărul de femei din Parlament și partidele politice, de la obligativitatea celor 25—30 de procente din perioada comunistă.

Au existat însă acțiuni care au demonstrat că femeile sunt conștiente de importanța participării lor la construcția noilor instituții democratice și la restructurarea spațiului politic public.

În martie 1991 la Dubnă, în Rusia, la un miting al femeilor sovietice unul dintre sloganuri a fost „Democracy minus women is no democracy” („democrație fără femei nu este democrație”).

În fosta Republică Democrată Germană, Asociația independentă a Femeilor (primul grup explicit feminist, național și independent) a avut un rol activ în tranziția politică spre democrație prin activitatea sa în cadrul Mesei Rotunde (Christina Schenk, Tatiana Bohm și Anne Hompele).

Această asociație a lansat sloganul „You cou't make a state neithout women” („Nu poți construi un stat fără femei”).

Formarea partidelor de femei și a grupurilor de femei parlamentare și non-parlamentare este discutată de către Andjelca Milic și Slovenka Drakulic (ex-Jugoslavia) și de Elizabeth Waters (ex. U.R.S.S.). Pentru Bulgaria, dezvoltarea, obiectivele și activitățile organizațiilor de femei sunt discutate de Dimitrina Petrova și Rossica Panova, Raina Gavrilova și Cornelia Merdzanska. La aceste probleme Jirina Siklova (Republicile Cehă și Slovacă) emite ipoteza că experiența distinctă a femeii în statul socialist, rolul mai puțin important jucat de femei în securitatea statului ar putea constitui un atu politic pentru femei în post-comunism.

Pentru a se distinge de vechile organizații de femei ale partidului comunist noile grupuri de femei se autointitulează independente.

Multe și complexe probleme cu care femeile din țările post-comuniste se confruntă în perioada actuală de tranziție plus contactele și suportul feministelor occidentale, au determinat înființarea unor centre de Gender Studies în Cehia și Rusia.

Autoarele din fiecare țară prezintă circumstanțele socio-economice din perioada comunistă și după prăbușirea acestui sistem. Aspectele similare care se desprind din aceste prezentări sunt următoarele: participarea largă a femeii pe piața muncii determinată de politicile demografice și economice și de necesitățile familiei, statutul de inferioritate al femeii pe piața muncii în poziții prost plătite și de mică autoritate; alocațiile extinse de maternitate și asigurările de boală reduse pentru femei ceea ce a legitimat inegalitate de sex (gender) și discriminare în muncă.

Hildegard Maria Nickel analizează ierarhia pe criteriul de sex în cadrul pieței muncii din ex. R.D.G. și face previziuni asupra impactului pe care noul sistem de piață îl va avea asupra femeii (o individualizare a opțiunilor acestora).

Una dintre cele mai acute probleme este creșterea șomajului: arproximativ 60% din șomeri sunt femei în Polonia (Ewa Hauser, Barbara Heyns și Jane Mousbridge), Bulgaria (Maria Todorova, Dimitrina Petrova) și ex. R.D.G. (Hildegard Maria Nickel și Christina Schenk) poate mai mult în fosta U.R.S.S. Femeile au de asemenea alocații pentru șomaj mai reduse decât bărbații (Maria Adamik — Ungaria).

Atitudinea statului față de politica demografică reprezintă o altă problemă larg discutată.

Mariana Hausleitner arată că în România politica demografică brutală prin interzicerea avortului în 1966 a făcut ca trupurile femeilor să fie „brutal instrumentalizate”.

În fostele republici Iugoslave politica de stat în domeniul populației este legată de izbucnirea războiului și de exacerbarea naționalismului.

Astfel, în Serbia legea din 1990 privind protecția socială a familiilor, a dus la discriminarea minorității albaneze prin impunerea unor restricții familiilor cu mai mult de trei copii (familiile albaneze fiind în general în această situație) — Andjelka Milić.

În Croația, unde guvernul conservator de dreapta a încercat să introducă în noua constituție anumite articole confuze, contradictorii care lăsau posibilitatea interzicerii contracepției și avortului, datorită presiunii organizațiilor de femei aceste articole au fost modificate.

În Germania problema avortului a fost pusă în contextul unificării, suscitând discuții controversate în condițiile în care existau mari diferențe între cele două legislații germane referitoare la acest subiect (Nanette Funk). Legea avortului, votată la 25 iunie 1992 în Bundestag a reprezentat o liberalizare pentru femeile din Vest cărora li s-a dat dreptul să decidă în primele trei luni ale sarcinii dacă o păstrează sau nu, dar a impus mai multe constrângeri asupra femeilor din fosta R.D.G.

Problema avortului în Polonia este legată de formarea sferei publice (Malgorzata Furzara), a formării mișcării feministe, reprezentată îndeosebi de Asociația Feministă Poloneză aflată în divergență cu biserca catolică. Aceasta din urmă încearcă să contracareze mișcarea feministă prin organizațiile de femei aflate sub oblăduirea sa (Ewa Hauser, Barbara Heyns și Jane Mansbridgr).

În fostele state socialiste problema lesbianismului a fost trecută total sub tăcere (E. Hauser — Polonia, M. Adamik — Ungaria). Această situație a început să se schimbe. În vara lui 1991 lesbienele din Rusia s-au reunit.

C. Schenk dezvoltă mai mult acest subiect și prezintă evoluția lesbianismului în ex. R.D.G. Ea descrie puternica prezență precum și recunoașterea lesbienelelor în Asociația Independentă a Femeilor din ex. R.D.G.

Rolul mass-mediei atât înainte, cât și după 1989 privind femeia este discutat de Irene Dölling (ex. R.D.G.) și A. Milic și S. Droukolic (ex. Jugoslavia) și E. Waters (ex. U.R.S.S.).

Analiza pe care Irene Dölling o face imaginii femeii în magazinul Für Dich atât înainte, cât și după 1989 arată că în ambele cazuri există stereotipii în înfățișarea femeii la muncă (caracterul mai mult sau mai puțin natural al actualei diviziuni a muncii și statusul de rangul II al femeii).

În ultimul eseu al antologiei („Feminism East and West”) Nanette Funk demonstrează că de fapt nu există o diferență de bază între cele două culturi europene. Ea susține acest lucru arătând că interesul femeii din Est pentru binele colectiv al familiei nu le este ceva specific. Și femeile din Vest au acordat mai multă atenție familiei iar în anii '80 mișcarea feministă din S.U.A. s-a preocupat de problema familiei și a copiilor, de relația conflictuală dintre familie și muncă.

Strângerea laolaltă a acestor 29 de eseuri oferă imaginea Europei de Est aflată în plină transformare, transformare care nu poate să nu afecteze și relația femeie-familie-stat. În această conjunctură dialogul Est/Vest aduce clarificări pentru ambele părți iar antologia de față este foarte utilă în această privință. La aceasta se adaugă provocarea lansată de autoare ca noile instituții democratice din fostele țări socialiste să acorde mai multă atenție problemelor prezentate de ele.

Ciobanu Monica

ALAN BOOTH, JOHN N. EDWARDS, DAVID R. JOHNSON, *Social Integration and Divorce*, în „Social Forces”, vol. 70, nr. 1, 1991

Semnat de trei sociologi americani, articolul *Social Integration and Divorce* pe care-l prezentăm reprezintă o sinteză teoretică a principalelor rezultate ale unei anchete naționale desfășurate în S.U.A. cu privire la rolul integrării sociale în stabilizarea mariajului și, implicit, mecanismele prin care procesul de integrare socială ar putea împiedica divorțul ca importantă problemă cu care se confruntă atât individul, cât și societatea. Pornind de la ideile subliniate pentru prima dată de către E. Durkheim cu privire la importanța integrării sociale în subordonarea intereselor individuale vieții colective (familiale și sociale), și utilizând distincțiile făcute de către W. S. Landecker (1951) între cele patru tipuri de integrare (comunicațională, funcțională, normativă și culturală), autorii au elaborat următoarele ipoteze ale studiului întreprins:

a. relația dintre integrarea socială și divorț este falsă. Această ipoteză pune în dependență divorțul de integrarea comunicațională, evidențiind faptul că există indivizi izolați social cărora le lipsește capacitatea de a percepe și înțelege trebuințele altora, fiind incapabili de a menține afilieri organizaționale sau de a se acomoda la cerințele și conflictele vieții maritale;

b. relația dintre integrarea socială și divorț trebuie explicată prin intermediul noțiunii de „fericire conjugală”, în sensul că indivizii cei mai bine integrați social au căsnicii mai fericite. Și această ipoteză este legată de integrarea comunicațională, subliniind faptul că indivizii care nu sunt bine integrați social își plasează toate speranțele lor în mariaj, existând o probabilitate mai mare ca ei să fie mai dezamăgiți, decât aceia care, fiind mai bine integrați, au și alte contacte sociale, dincolo de grupul conjugal;

c. indivizii bine integrați social, care primesc satisfacție de la contactele pe care le au cu prietenii sau de la apartenența lor la alte organizații decât familia, utilizează aceste contacte drept mijloc de protecție contra nefericirii (insatisfacției) conjugale. Ca o consecință, acești indivizi vor avea o capacitate mai mare de a îndura vicisitudinile mariajului și o disponibilitate mai mică de a recurge la divorț;

d. gradul de afiliere a ambilor soți la aceleași organizații și rețele de prietenie poate constitui un obstacol în calea divorțului. Această ipoteză, legată de integrarea funcțională și elaborată, pentru prima oară, de către G. Levinger (1979), subliniază faptul că, adeseori, grupul de prieteni al cuplului conjugal poate exercita presiuni asupra partenerilor pentru a nu divorța. Pe de altă parte, pierderea afilierii, la o organizație, care ar fi resimțită de unul din parteneri ca urmare a divorțului, determină pe acesta să prefere nefericirea mariajului în locul